

IRMO

aktualno

O MALO POZNATOJ BAŠTINI: VITRAJI IVANA MARINKOVIĆA U ŽUPNOJ CRKVI SVETOG JOSIPA U SELU DERONJE, VOJVODINA

dr. sc. Damir Demonja, dr. sc. Vladimir Stojanović*, dr. sc. Dragan Damjanović**

Čuvari svjetlosti – početak priče o vitrajima iz male crkve u Deronjama, Vojvodina

Priča o vitrajima u Župnoj crkvi Svetog Josipa crkvi u Deronjama priča je o umjetničkom otkriću i apel da se „nevidljiva“ baština, skrivena u ruralnim i demografski oslabljenim sredinama, prepozna, zaštiti i uključi u nove oblike prekogranične kulturne suradnje.

U jesen 2021. godine, tijekom terenskog istraživanja usmjerenog na otkrivanje manje poznatog kulturno-povijesnog nasljeđa sjeverozapadne Vojvodine, u Župnoj crkvi Svetog Josipa u selu Deronje otkrivena su četiri vitraja s potpisom Ivana Marinkovića iz 1926. godine. Marinkovićeви radovi krasi brojna zdanja u Zagrebu, a ovo istraživanje pokazuje da tragovi njegovog stvaralaštva dopiru i do udaljenijih mjesta nekadašnje Jugoslavije,

* Redoviti profesor, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, vladimir.stojanovic@dgt.uns.ac.rs

** Redoviti profesor, Odsjek za povijest umjetnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ddamjano@m.ffzg.hr

svjedočeci o umjetničkim vezama koje su nadilazile regionalne granice. Iako se institucije zadužene za zaštitu spomenika kulture u Vojvodini trude očuvati bogatu baštinu ovoga područja, umjetnost vitraja do sada je, uglavnom, ostajala u sjeni drugih oblika nasljeđa. Zato su i vitraji u ovoj maloj crkvi dugo bili izvan domašaja i stručne i šire javnosti – posebno jer se u njoj bogoslužja ne održavaju još od završetka Drugog svjetskog rata, kada je župa ostala bez vjernika njemačke nacionalnosti. Nijemci su se u ove krajeve doseljavali od sredine 18. stoljeća, nakon oslobađanja od osmanske vlasti. Kao novi stanovnici, prvo su podizali naselja, a ubrzo potom i crkve koje su postajale važna središta zajednice. Kako su vremenom ekonomski jačali, svoje crkve su nadograđivali i umjetnički oplemenjivali – između ostalog i raskošnim vitrajima. Takva ulaganja bila su moguća jer je dio njemačkog stanovništva pripadao imućnijem sloju, koji je mogao priuštiti angažiranje vrhunskih majstora ovog zahtjevnog i skupog zanata.

O selu Deronje i crkvi Svetog Josipa

Selo Deronje nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Srbije, u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. Administrativno pripada općini Odžaci Zapadnobačkom okrugu, a od Novog Sada udaljeno je oko 60 kilometara. Ovo područje naseljeno je još od najranijih vremena što potvrđuje arheološki lokalitet Donja Branjevina, gdje su pronađeni tragovi života iz razdoblja ranog neolita (mlađeg kamenog doba). Fragmenti oslikane keramike i kultne figure povezane s vjеровanjima u plodnost danas se čuvaju i izlažu u muzejima u Odžacima, Novom Sadu i Beogradu.

Deronje se prvi put u pisanim izvorima spominje 1650. godine, ali su tijekom turskih osvajanja potpuno razorene već 1690. godine. Obnovljene su 1765. godine kada su se ovdje doselile srpske obitelji iz obližnjeg Bača. Novi val naseljavanja započeo je oko 1785. godine dolaskom njemačkih obitelji iz Ulma, kojima se ubrzo pridružila još jedna grupa sunarodnjaka. Prema popisu iz 1931. godine, selo je imalo 2.902 stanovnika, od kojih su Nijemci činili 28,7 %. Nakon Drugog svjetskog rata njihov broj naglo opada i svodi se na manje od jedan posto ukupnog stanovništva.

Katolička župa u Deronjama osnovana je 1804. godine, a već sljedeće godine podignuta je i crkva Svetog Josipa. Građevina je duga 23,5 metara i široka 10,5 metara, dok se njezin jugoistočno orijentirani zvonik uzdiže do visine od 37 metara. Po svojoj arhitekturi crkva je jednostavna – bez naglašenih stilskih karakteristika i sa skromnim dekorativnim programom – nalik mnogim crkvama koje su krajem 18. i početkom 19. stoljeća građene širom Vojvodine.

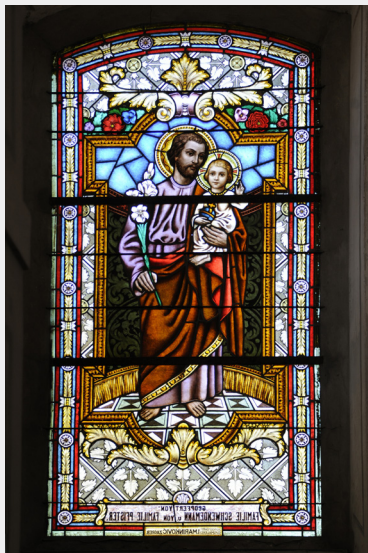
Ipak, u njezinoj unutrašnjosti čuva se nekoliko vrijednih umjetničkih radova, uglavnom iz 19. stoljeća. Oltarnu sliku Svetog Josipa s malim Kristom naslikao je nepoznati umjetnik, vjerojatno početkom 19. stoljeća. Slikar iz Sombora, Ilija Lončarević, autor je scene Raspeća – Mrtvi Krist s anđelima iz 1820. godine. Tu su i dvije slike nepoznatih autora, Sveti Vendelin i Sveta obitelj. Sve su izvedene u tehnici ulja na platnu. Unutrašnjost crkve dodatno je osvježena 1913. godine kvalitetnim zidnim oslikavanjem s figuralnim prikazima i cvjetnim motivima. Iz iste godine potječe i vitraj Srce Isusovo, djelo poznatog mađarskog vitražista Šandora Ligetija, čiji je potpis sačuvan pri dnu kompozicije.

Vitraci Ivana Marinkovića

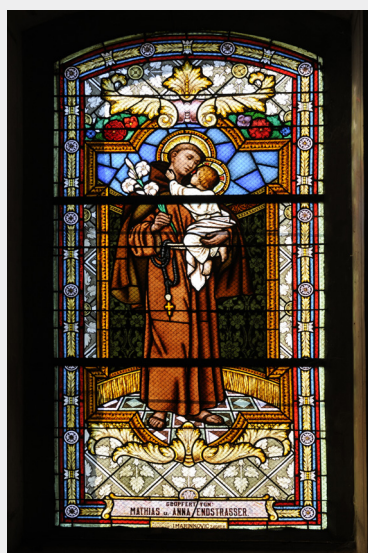
Posebnu pozornost privlače i četiri vitraja iz 1926. godine, rad zagrebačkog majstora Ivana Marinkovića. Oni su postavljeni na prozorima bočnih zidova crkvene lađe. Na sjevernom zidu, gledano od kora prema oltaru, nalaze se prikazi Svetog Josipa i memorijal posvećen stradalima u Prvom svjetskom ratu. Na južnom zidu smješteni su vitraci s prikazima Svetog Antuna Padovanskog i Marijinog srca. Ovi radovi predstavljaju dragocjen, ali dugo vremena zanemaren dio umjetničkog nasljeđa ovoga kraja.

Slika 1. Ivan Marinković, Vitraj s prikazom Srca Marijina, oko 1926.–1930.; fot. Vladimir Stojanović, 2021.

Slika 2. Ivan Marinković, Vitraj s prikazom sv. Josipa, 1926.; fot. Vladimir Stojanović, 2021.

Slika 3. Ivan Marinković, Vitraj s prikazom sv. Antuna Padovanskog, 1926.; fot. Vladimir Stojanović, 2021.

Slika 4. Ivan Marinković, Vitraj s prikazom stradalog vojnika i Krista, 1926.; fot. Vladimir Stojanović, 2021.

Sve vitraje karakteriziraju skladni i promišljeni odnosi pozadine i prikazanih svetačkih likova. S obzirom na tehnologiju proizvodnje i umetanja obojenog stakla na prozore, linije između obojenih stakala su čvrste, boje intenzivne i, uglavnom, čiste. Dekorativni okviri pretežno sadržavaju fitomorfne motive, a stilski su neobarokno-neorenesansnog karaktera, dok su figurativni prizori riješeni u maniri akademskog realizma 19. stoljeća.

Vitraci deronjske crkve nastali su u vremenu kada je tvrtka Josipa Marinkovića na vrhuncu svoga stvaralaštva i djelovanja. Osnovana je 1910. godine u Zagrebu, a prvotno je nosila naziv *Staklena slikarija, Umjetnički zavod Ivan Marinković*. Njezinim osnivanjem konačno je prestala potpuna dominacija vitražističkih kompanija iz zapadnog dijela Austro-Ugarske Monarhije na području Hrvatske, ponajprije Tiroler Glasmalereia iz Innsbrucka i Geylinga iz Beča. Hrvatski umjetnici, odnosno nakon 1918. godine i drugi jugoslavenski umjetnici time su dobili priliku da rade na elementima opremanja sakralnih, javnih pa i stambenih prostora – vitrajima i mozaicima, koje je tvrtka također proizvodila i na kojima su do tada isključivo radili umjetnici iz drugih dijelova Europe.

O samome osnivaču i dugogodišnjem vlasniku zavoda, Ivanu Marinkoviću, mogle su se pronaći tek malobrojne informacije. Iz dosadašnje literature doznaje se tako da se Ivan Marinković (Budimpešta, 1885. – Zagreb, 30. 9. 1947.) započeo obrazovati u rodnom gradu, te da je nastavio školovanje u Švicarskoj, Njemačkoj i Francuskoj.¹ Čini se kako je prvih nekoliko godina tvrtku vodio sâm da bi se 1913. godine udružio s Ernestom Kochom iz Praga i Josipom Dedićem iz Zagreba u tvrtku *Specijalni atelier za slikanje na staklu, umjetno ustakljivanje i mozaik staklo Dedić, Koch i Marinković*.² S Dedićem neće dugo ostati povezan, pa je tvrtka uskoro preimenovana u *Koch i Marinković*, da bi se u kasnijim desetljećima (okvirno od sredine 1920-ih) nazivala (najčešće) samo po Ivanu Marinkoviću.

Od prestižnijih zadaća koje je tvrtka izvela svakako valja istaknuti vitraje u zgradi Hrvatskog sabora i Unutarnjeg odsjeka Zemaljske vlade (1911.), u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (1912.), Skupštini Jugoslavije u Beogradu, crkvama u Širokom Brijegu (1911. – 1912.), Kuzmincu (1914. – 1916.), Granešini (1928.), Đurđevcu (1929.), dok je mozaike izvela u kazalištu i kinu

1 Đurđica Comisso, „Marinković, Ivan“, *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, knjiga 1, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1995., 543; Anonija Tkalčić Košević, *Sjećanja na prve generacije Umjetničke akademije u Zagrebu*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Arhiv za likovne umjetnosti, Zagreb, 2007., 192.

2 Ibid, 193.

Urania u Osijeku (1911.),³ kapeli Majke Božje Sljemenske (oko 1931. – 1935.),⁴ crkvi svetog Antuna na Svetom Duhu u Zagrebu (1943.) i drugim mjestima.

Tvrtka je surađivala s brojnim istaknutim umjetnicima: Savom Šumanovićem,⁵ Vasom Pomorišcem, Marijanom Trepšecom,⁶ Vilkom Gecanom, Maksimilijanom Vankom, Markom Rašicom,⁷ Anđelkom Kaurićem,⁸ Milom Milunovićem, Jozom Kljakovićem, Zlatkom Šulentićem,⁹ Ottom Antoninijem¹⁰ i drugima, kao i s nizom uglednih arhitekata, Rudolfom Lubynskim, Stjepanom Podhorskim,¹¹ Dionizom Sunkom,¹² Viktorom Kovačićem,¹³ a vjerojatno i brojnim drugima. Djelovala je i u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata i ostavila je trajni trag u povijesti vitraja u Hrvatskoj i na širim prostorima prve i druge Jugoslavije.

Kulturna baština na raskrižju: očuvanje vitraja i prekogranična suradnja

Vitraji župne crkve Svetog Josipa u Deronjama predstavljaju dragocjen primjer umjetničkog zanatstva, odnosno umjetničke industrije s početka 20. stoljeća. Oni svjedoče o načinu na koji je tada funkcioniralo umjetničko tržište u prvoj jugoslavenskoj državi – u vrijeme kada su radionice s prostora nekadašnje Austro-Ugarske, zaštićene carinama i novim državnim granicama, počele širiti svoje poslovanje širom novonastale države. Danas, međutim, stanje ovih vitraja, kao i same katoličke crkve u Deronjama, govori o velikim demografskim promjenama koje su obilježile sredinu i drugu polovicu 20. stoljeća. Oštećen krov i vlaga koja prodire u zidove ozbiljno ugrožavaju ovu građevinu, a samim tim i njezinu umjetničku opremu. Bez odgovarajuće

- 3 Viktor Axmann, „Urania-kino-kazalište u Osijeku“, *Vijesti Hrvatskog društva inženjera i arhitekta u Zagrebu, Društva inženjera u Ljubljani i Društva inženjera i arhitekata u Kraljevini Dalmaciji*, XXXIV/4, 1. 4. 1913., 57-59 (59).
- 4 „Izložba crkvenog uređaja i novoga misnog ruha sljemenske kapelice“, *Katolički list*, 5-6/87, 7. 2. 1935., 64.
- 5 Šumanovićeve vitraji kuće Deutsch u Jurišićevoj iz oko 1924. – 1925. godine izvedeni su, vjerojatno, od Ivana Marinkovića. Reprodukcija u: Miodrag B. Protić, *Sava Šumanović*, Galerija slika „Sava Šumanović“, Šid, 1985., 57.
- 6 Pogledati katalog: Anđela Galić, Miroslav Gašparović (ur.), *Art déco i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 2011., 215-216.
- 7 Vojmil Rabadan, „Umjetnost staklenih prozora“, *Obitelj*, 26, 29. 6. 1930., 423, 427.
- 8 *Hrvatska metropola*, I/1925., 44/45, 521.
- 9 O suradnji s Milunovićem, Kljakovićem i Šulentićem u: „Naš umjetno-staklarski obrt na pariškoj izložbi“, *Hrvatska metropola*, I/43, 13. 12. 1925., 505-506.
- 10 <https://athena.muio.hr/?object=detail&id=45057>, gledano 07. 02. 2026.
- 11 <https://athena.muio.hr/?object=detail&id=45068>, gledano 07. 02. 2026.
- 12 <https://athena.muio.hr/?object=detail&id=31187>, gledano 07. 02. 2026.
- 13 Đurđica Comisso, „Marinković, Ivan“, *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, knjiga 1, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1995., 543.

zaštite postoji stvarna opasnost da ovi vrijedni primjeri kulturnog nasljeđa budu trajno izgubljeni. Zato ovaj rad nije samo prikaz i analiza vitraja, već i svojevrsni apel za očuvanje crkve u Deronjama, kao i za zaštitu vitraja uopće – u sakralnim i svjetovnim objektima, bez obzira na njihovu namjenu ili konfesionalnu pripadnost. Riječ je o baštini iz 19. i 20. stoljeća koja zaslužuje veću pažnju, kako stručne javnosti, tako i šire zajednice.

Vitraci Ivana Marinkovića u Deronjama potvrđuju postojanje vrijednog fragmenta zajedničkog kulturnog prostora Srbije i Hrvatske, oblikovanog do sada malo poznatim umjetničkim i zanatskim vezama. Njihovo istraživanje i zaštita pružaju priliku za jačanje prekogranične suradnje kroz projekte konzervacije, razmjenu stručnjaka i zajedničku promociju kulturne baštine. Uključivanjem ovakvih lokaliteta u tematske rute i programe održivog kulturnog turizma potiče se očuvanje nasljeđa, razvoj lokalnih zajednica i odgovorno upravljanje resursima, uz stvaranje novih mostova suradnje na polju kulture, umjetnosti, baštine i kulturnog turizma.

Prema integriranom modelu upravljanja manje poznatom baštinom

Primjer vitraja u Deronjama otvara šire pitanje upravljanja tzv. „nevidljivom“ ili nedovoljno istraženom kulturnom baštinom, koja često ostaje izvan fokusa institucionalnih politika zaštite. Ovakvi lokaliteti ukazuju na potrebu redefiniranja postojećih modela upravljanja baštinom, osobito u ruralnim i demografski oslabljenim područjima.

Prije svega, nužno je sustavno proširiti kriterije valorizacije kulturne baštine kako bi se u njih uključili i objekti koji nemaju monumentalni karakter, ali posjeduju visoku dokumentarnu, umjetničku ili identitetsku vrijednost. U tom smislu, vitraci iz Deronja predstavljaju paradigmatički primjer „male baštine“ koja zahtijeva jednako pažljiv pristup kao i kanonski spomenici.

Drugo, ovaj primjer upućuje na potrebu jačanja interdisciplinarnog pristupa zaštiti, koji bi uključivao povjesničare umjetnosti, konzervatore, arhitekte, ali i stručnjake za kulturne politike, održivi razvoj i turizam. Integracija ovih perspektiva omogućila bi razvoj održivih modela upravljanja koji nadilaze isključivo konzervatorski okvir i uključuju društvenu i ekonomsku dimenziju baštine.

Treće, evidentan je nedostatak sustavne dokumentacije i digitalne inventarizacije ovakvih objekata. Uvođenje digitalnih registara,

fotogrametrijske dokumentacije i otvorenih baza podataka omogućilo bi bolju dostupnost i vidljivost baštine, ali i njezinu zaštitu u slučaju daljnje degradacije.

Četvrto, primjer Deronja jasno pokazuje važnost razvoja **lokalno utemeljenih modela upravljanja**, u kojima bi aktivnu ulogu imali lokalna zajednica, civilni sektor i vjerske institucije. U uvjetima kada izvorna zajednica više ne postoji, nužno je razvijati nove modele „skrbništva nad baštinom“, temeljene na partnerstvima između javnog i civilnog sektora.

Naposljetku, ovaj slučaj naglašava i važnost **prekogranične kulturne suradnje** kao instrumenta kulturne politike. Budući da vitraji Ivana Marinkovića pripadaju zajedničkom kulturnom prostoru Hrvatske i Srbije, njihova zaštita može poslužiti kao platforma za razvoj zajedničkih projekata financiranih iz europskih fondova (npr. Interreg programi), usmjerenih na istraživanje, restauraciju i interpretaciju baštine.

U tom smislu, vitraji u Deronjama nisu samo predmet povijesnoumjetničke analize, nego i primjer koji jasno pokazuje potrebu za:

- proširenjem kriterija zaštite baštine,
- razvojem interdisciplinarnih modela upravljanja,
- digitalizacijom i dokumentacijom kulturnih dobara,
- uključivanjem lokalne zajednice, i
- jačanjem prekogranične suradnje.

Nakladnik:

IRMO - Institut za razvoj i međunarodne odnose
Ulica Ljudevita Farkaša Vukotinovića 2
10000 Zagreb
www.irmo.hr

Za nakladnika:

Jakša Puljiz, ravnatelj

Uredništvo:

Damir Demonja
Daniela Angelina Jelinčić
Ivana Keser
Jakša Puljiz

Lektura:

Maja Hoić

Grafičko uređenje:

Dragana Markanović

Ova publikacija odražava isključivo stajalište autora i Institut se ne može smatrati odgovornim prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze.

Sadržaj publikacije moguće je prenositi bez prethodnog odobrenja IRMO-a pod uvjetom da se jasno i vidno navede izvor (autor, naslov, IRMO kao nakladnik te poveznica na internet stranicu objave).